

Naslov članka/Article:

Prostorsko širjenje Kopra in njegovega pristanišča

Spatial Expansion of Koper and its Port

Avtor/Author:

Dr. Anton Polšak

<https://doi.org/10.59132/geo/2022/1/32-37>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Geografija v šoli št. 1/2022, letnik 30

ISSN 1318-4717

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2022

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/geografija-v-soli/>

Dr. Anton Polšak

Zavod RS za šolstvo
anton.polsak@zrss.si

COBISS: 1.04

Prostorsko širjenje Kopra in njegovega pristanišča

Spatial Expansion of Koper and its Port

Izvillek

V prispevku predstavljamo glavne mejnike prostorskega razvoja Kopra in njegovega pristanišča na območju nekdanjega morskega zaliva. Zaradi potrebe pristanišča in urbanega širjenja mesta so izsušili oziroma nasipali nekdanje plitvo morje z že poprej opuščeni solinami. Tako so pridobili nove površine, ki so danes namenjene dejavnostim koprškega pristanišča, gradnji in drugi infrastrukturi, del površin pa je ostal zavarovan kot Krajinski park Škocjanski zatok.

Ključne besede: Koper, Luka Koper, izsuševanje morja, soline

Abstract

This article examines the main milestones of the spatial development of Koper and its port in the area of a former sea bay. In order to meet the needs of the port and to further the urban spatial development, the shallow sea was drained or covered by the previously abandoned salt pans. Thus, new areas have been created to serve the Port of Koper, to enable building construction and other infrastructure, while part of the area remains protected as the Škocjan Zaton Nature Reserve.

Keywords: Koper, Port of Koper, seawater drainage, salt pans

Uvod

Razvoj Kopra kot regionalnega urbanega središča je na Slovenskem nekaj posebnega. Podobno kot pri Novi Gorici, kjer je Gorica ostala pod Italijo, je na njegov razvoj vplivalo dejstvo, da je ostal po drugi svetovni vojni pod Italijo tudi Trst. Po ukinitvi Tržaškega svobodnega ozemlja leta 1954 so Trst dodelili Italiji, kar je pomenilo, da je Jugoslavija izgubila to severnojadransko mesto s pomembnejšim pristaniščem, zato so se oblasti odločile v to smer razvijati Koper.

V prispevku nas ne zanima toliko zgodovina, ampak zlasti prostorsko širjenje mesta, kjer je imela veliko vlogo tudi širitev pristanišča. V Kopru gre za podoben primer, kot ga poznamo na Nizozemskem, torej za melioracije ali bolje izsuševanje morja (*land reclamation*). Tu sicer niso nastali polderji, ampak z nasipanjem nove kopne površine, sprva namenjene kmetijstvu, kasneje pa zlasti pozidavi. V nadaljevanju sledi krajši opis teh prizadevanj.

Zgodovinski razvoj

Koper, ki je peto največje mesto v Sloveniji (25.753 prebivalcev leta 2020), je nastal na

otoku, čeprav danes ne daje takega vtisa. Rimljani so to značilnost izkoristili in na otoku ustanovili mesto Aegida. V pozni antiki so mesto imenovali Capraria – Kozji otok (tudi Caprae), od koder izvira slovensko ime Koper. Koper so v preteklosti imenovali še Pallada, Egis, Capodistria, Capris in Justinopolis (Koprski simboli in boginja modrosti, 2013), ime Capat Histriae (Glava Istre) pa je bila osnova za današnje italijansko poimenovanje mesta Capodistria (Učakar, 2006). Koza je poleg sonca in meduzine glave, če že ne simbol, pa vsaj maskota Kopra, saj je na mestnem grbu in zastavi simbolno upodobljeno le sonce. Sonce je upodobljeno tudi na več reliefih na zgradbah v mestu (Koper = sončno mesto).

Če se vrnemo na geografijo, je treba omeniti, da je otok zgrajen iz odpornejših plasti fliša, okolica pa je bila do najnovejšega časa plitvo morje, kamor sta reki Badaševica in Rižana odlagali različno ilovnato-peščeno-prodno gradivo. Zlasti Rižana je ustvarila obsežno ravnico in si podaljšala izliv v morje. Tako je razdelila nekdanji zaliv v globlji severni del (zaliv Polje ali Val di Campi) in plitvejši južni del (Škocjanski zaliv). Danes zaradi izgradnje luke in širjenja mesta ni ne prvega ne drugega, ampak govorimo

V Kopru gre za podoben primer, kot ga poznamo na Nizozemskem, torej za melioracije ali bolje izsuševanje morja (*land reclamation*). Tu sicer niso nastali polderji, ampak z nasipanjem nove kopne površine, sprva namenjene kmetijstvu, kasneje pa zlasti pozidavi.

Slika 1: Maketa Kopra, vdelana v tlak na sedanjem Prešernovem trgu, narejena po zemljevidu Giacoma Fina iz leta 1619.

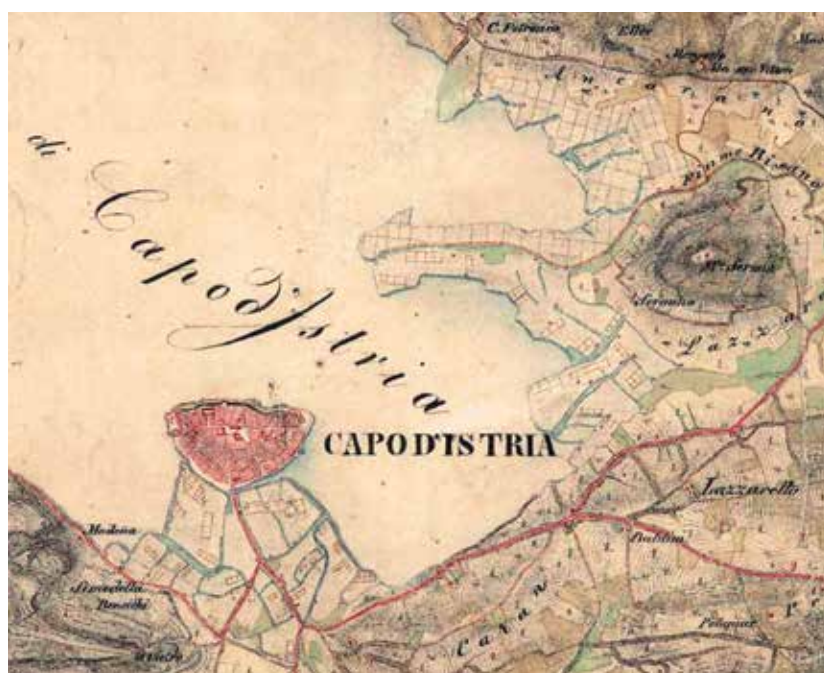
Avtor je zemljevid narisal po naročilu koprskega podestata in kapitana Bernarda Malipiera. Originalni zemljevid oz. načrt hrani Državni arhiv v Benetkah. Več o zemljevidu si lahko preberete v prispevku Salvatorja Žitka (1989) *Koprski obzidni pas in mestni tloris na karti Giacoma Fina iz leta 1619*.

Foto: A. Polšak, oktober 2012

le o Koprskem zalivu. Oba zaliva sta bila plitva, zato ni čudno, da so morda že Rimljani uredili prve soline, ki so se močno razmahnile v času oblasti Beneške republike po letu 1279. Soline so uredili tako, kot je bilo običajno tudi drugod: nasuli nasipe in izkopali kanale ter uredili obsežna solna polja.¹ Nekdanji obseg solin, sicer tik po razpustitvi Beneške republike, vidimo tudi na Slikah 2 in 3.

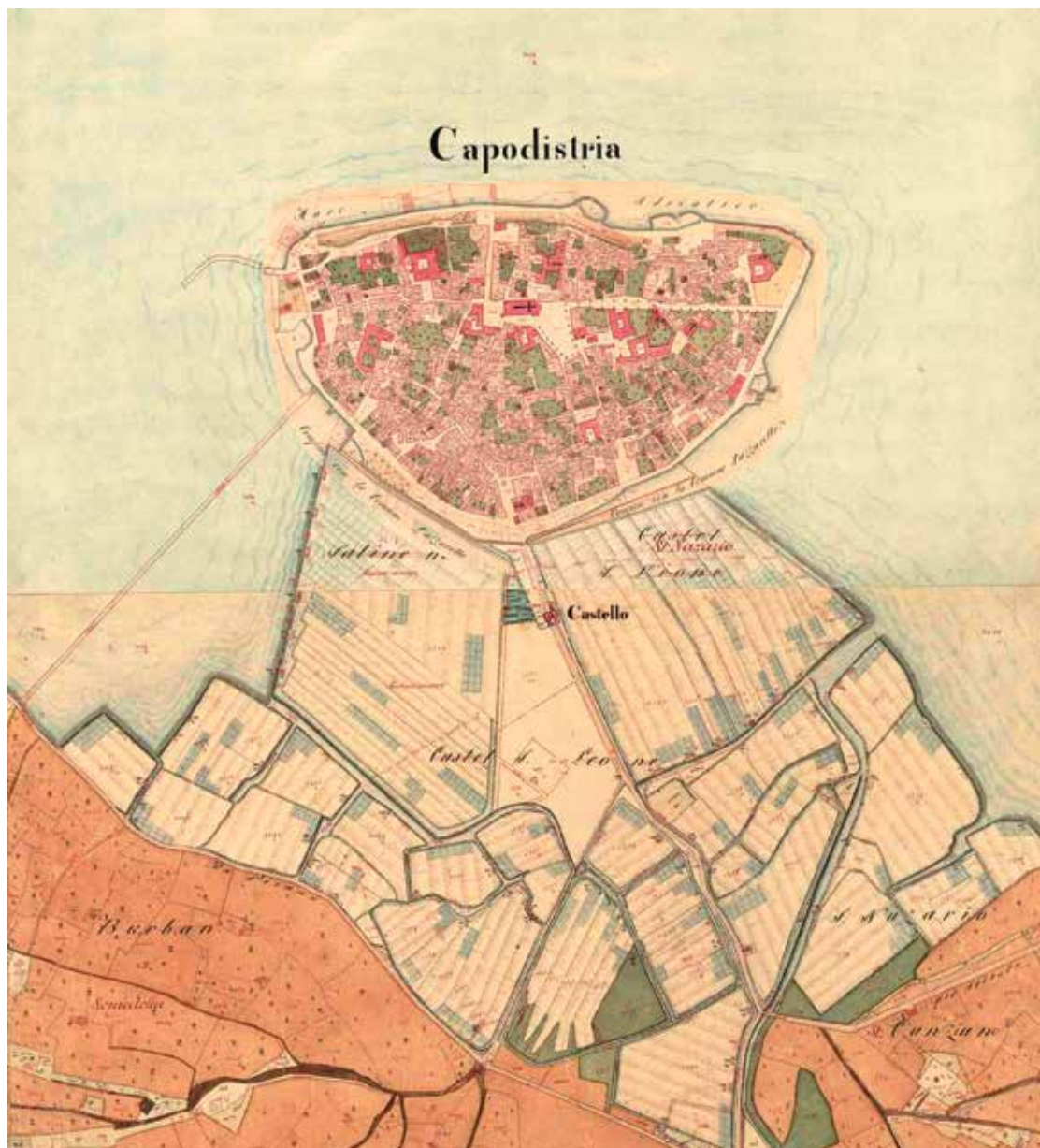
V tem času je bil Koper omejen samo na otok, južno pa so ga v loku obdajale Semeledske soline (Slika 3). Površina otoka je bila približno 41 ha, površina solin južno od otoka pa približno 113 ha.

1 »Predsedstvo konzorcija koprskih solin je dalo leta 1847 popisati koprške soline, ki so obsegale obrežni pas severovzhodno in južno od mesta. Nastal je obsežen kataster lastnikov in najemnikov solnih fondov. Celotne soline so bile razdeljene na 218 solnih fondov s 3.827 solnimi kavedini. Ankaransko-srminski del solin, ki je obsegal predele Oltra, Polje, Rižana, Srmin in Ariol, je bil večji kot semeledski del solin in je na 135 solnih fondih imel kar 63,7 % vseh solnih kavedinov. Solni fondi so bili večinoma v privatni lasti pomembnejših koprskih družin, opazen pa je bil tudi delež koprškega Urada domen in drugih pravnih (predvsem cerkvenih) oseb.« (Bonin, 2006).

Slika 2: Koper na vojaškem zemljevidu druge izdaje Habsburškega cesarstva (1821-1824)

Vir: Arcanum Database Ltd.: <https://maps.arcanum.com/en/>

Slika 3: Koper na katastru iz 20. let 19. stoletja

Vir: Arcanum Database Ltd.: <https://maps.arcanum.com/en/browse/cadastral/>

Slika 4: Opuščene soline v začetku 20. stoletja

Vir: Bonin, Z., 2005: Kopske soline v poročilih beneških uradnikov. Kronika, št. 3. <http://sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY.ID:4548#page=31>

Še večje soline so bile pod Serminom (Serminske soline) in južno od Rižane (Bertoške soline), kjer so danes skladiščne površine Luke Koper in druge površine.

V času avstrijske in avstro-ogrske oblasti so soline postopoma opuščali, tako da so bile leta 1911 že popolnoma opuščene in propadle (Slika 4). V času med svetovnjima vojnama je italijanska oblast sklenila izsušiti območje nekdanjih solin, in tako so v letih 1932–1939 izvedli večino del. Najprej so uredili nekdanje območje Semedelskih solin in regulirali izlivni del Badaševce. Vzporedno s tem so nasipali območje Bonifike. S tem je bil Koper povezan s kopnim ne samo z ozkim nasipom s cesto, ampak tudi po kopni zemlji. Vzhodno od tu je nastal obrobni zaliv, ki so ga kasneje z nasipavanjem in izgradnjo pristanišča ločili od morja in nastal je

Slika 5: Koper leta 1955, tik pred gradnjo pristanišča
Vir: Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1955_postcard_of_Koper.jpg

Škocjanski zaton, pomembno naravno območje rastlin in živali (Škocjanski zaton, b. d.).

Na Sliki 5 lepo vidimo, kakšno je bilo stanje pred graditvijo pristanišča, kjer so na območju nekdanjih solin bile med kanali in nasipi urejene kmetijske površine.

Obseg osuševalnih del in vloga kopskega pristanišča

S primerjavo zemljevidov, ki prikazujejo soline v 19. stoletju in stanjem danes, smo skušali s

prekrivanjem izračunati vsaj približni obseg morja, ki je bilo po opustitvi solin izsušeno. Po naših izračunih so celotna površina nekdanjega zaliva, plitvin in solin, ki so danes pozidani del mesta, površine, namenjene Luki Koper, območje Škocjanskega zatoka in deloma kmetijsko območje, obsegali okrog 7 km² ali 700 ha. Toliko površin je bilo torej do danes iztrganih morju². Od tega območja je danes v naravni obliki ostalo še okrog 128 ha veliko območje Škocjanskega zatoka (od tega spada 120,7 ha v Naravni rezervat Škocjanski zaton (Učakar, 2009: 16). Primerjava nekdanje obalne črte in solin z današnjim stanjem je prikazana na Sliki 6.

Za nasipavanje nekdanjega morja je bila ključna odločitev o gradnji pristanišča, kar smo že omenili. Leta 1954 so cono A Tržaškega svobodnega ozemlja s Trstom dodelili Italiji (potrjeno z Osimskimi sporazumi leta 1975), zato so se jugoslovanske oblasti odločile zgraditi novo pristanišče. Pristanišče so začeli graditi leta 1957. Ustanovljeno je bilo pretovorno in skladiščno podjetje Pristanišče Koper, avgusta se je začela gradnja prvega priveza, ob katerem je 7. decembra 1958 pristala prva čezoceanska Gorica (Wikipedija: *Koper*). Zelo pomembna je

² Potrebno je vedeti, da so pristaniški pomoli na pilotih, zabiti v trdno morsko dno, zato je v večjem delu pod njimi še vedno morje oz. voda. Precej podobno stanje razberemo iz Geografskega atlasa Slovenije (Orožen Adamič in Rejec Brancelj, 1998).

Po naših izračunih so celotna površina nekdanjega zaliva, plitvin in solin, ki so danes pozidani del mesta, površine, namenjene Luki Koper, območje Škocjanskega zatoka in deloma kmetijsko območje, obsegali okrog 7 km² ali 700 ha. Toliko površin je bilo torej do danes iztrganih morju.

Slika 6: Koper na posnetku iz zraka leta 2021 z označenim območjem nekdanjih solin in nekdanjo obalno črto
Vir: Arcanum Database Ltd.: <https://maps.arcanum.com/en/>

Pristanišče se je od leta 1957, ko so ga začeli graditi, pospešeno razvijalo in že v 70. letih prejšnjega stoletja so se uveljavili terminali za nafto, kemikalije, sipke tovore in les, do 90. let pa še terminala za razsute tovore in za glinico, zgradili so tudi silose za žito. Leta 1979 je bil zgrajen kontejnerski terminal.

bila leta 1967 zgrajena železnica, ki je Koper povezala z obstoječo železnico pri Prešnici (Luka Koper, 2007).

Pristanišče se je pospešeno razvijalo naprej in že v 70. letih prejšnjega stoletja so se uveljavili terminali za nafto, kemikalije, sipke tovore in les, do 90. let pa še terminala za razsute tovore in za glinico, zgradili so tudi silose za žito. Leta 1979 je bil zgrajen kontejnerski terminal, ki je postal kasneje eden najpomembnejših. Luka Koper je postala pomembna tudi za pretovor avtomobilov. Tako ima danes naslednje terminale: kontejnerski terminal, terminal za avtomobile in RO-RO, za generalne tovore, za hlajene tovore, za les, za sipke tovore, terminal za glinico, za premog in železovo rudo, za tekoče tovore, za živino, potniški terminal in terminal silos (Luka Koper, b. d. a).

V desetletjih razvoja koprskega pristanišča se je povečeval tudi pretovor blaga. Tako so leta 2007 presegli 15 milijonov ton pretovora, leta 2011 17 milijonov ton, leta 2013 so presegli pretovor 600.000 TEU kontejnerskih enot (standardnih 6-metrskih kontejnerjev), 2015 so presegli pretovor 20 milijonov ton in leta 2018 24 milijonov ton tovora ob tem, da so dosegli pretovor 988.000 TEU kontejnerjev. Ob tem se je posodabljala in gradila tudi pristaniška

infrastruktura, poglobljali pa so se tudi pristaniški bazeni³ (Luka Koper, b. d. b).

Tudi v prihodnje lahko pričakujemo razvoj mesta na območju med starim mestnim jedrom in Smedelo, verjetno pa tudi južno od sedanje hitre ceste. Škocjanski zatok bo glede na raven zaščite ostal še naprej v enakem obsegu, saj državni prostorski načrt ne predvideva drugih dejavnosti niti širitev Luke Koper na to (zaščiteno) območje. Luka Koper (Slika 7) se bo širila na kopnem zlasti na območje med Rižano in Serminom oz. vzhodno od sedanjih parkirišč za avtomobile; na vodnih površinah je predvidena širitev prvega in drugega pomola (s podaljšanjem prvega pomola leta 2021 je ta pomol v delu že dosegel predvideno dolžino privezov) ter gradnja tretjega pomola, za kar obstajajo različne idejne rešitve, predvidena gradnja pa je pomaknjena za nedoločen čas v prihodnost.

Ob tem moramo še poudariti, da izsuševanje morja ni bilo le posledica odločitve o gradnji

³ Na robnem območju Luke Koper lahko vidimo debelejšje cevi za prečrpavanje morskega mulja in drugega gradiva na kopno, kjer se gradivo usede in odteče voda. Nekdanje gradivo iz morskga dna je danes razkrito na območju zatoka Polje pri Ankaranu (Naravna znamenitost Školjčiče ali Školjčna sipina dr. Janeza Drnovška), kjer vidimo obilico skeletov (hišic) morskih školjk in polžev. Dež je izpral gradivo, ki ga je na to območje po letu 1990 črpala Luka Koper, ostali pa so skeleti.

Slika 7: Koper in območje Luke Koper na državnem prostorskem načrtu 2011

Viri: Arcanum Database Ltd.: <https://maps.arcanum.com/en/>; Uredba o državnem prostorskem načrtu za celovito prostorsko ureditev pristanišča za mednarodni promet v Kopru, 2011; Luka Koper, 2011.

pristanišča, ampak tudi potreb po širjenju mesta Koper na nekdanjo morsko območje južno od starega mesta. Tako je že leta 1961 nastal urbanistični načrt Kopra urbanista in arhitekta Eda Mihevc (1911–1985) ne le za urbanistično prenovno starega mesta, ampak tudi za zasnovo celotnega območja med starim mestom in nekdanjo obalno črto z imenom Novi Koper (Kralj Pavlovec, 1999; Čebtron Lipovec, 2012). V Kopru je po njegovih načrtih zgrajenih več objektov, npr. bloki in Tomosova stolpnica (najvišja, vijoličasto-bela stolpnica v mestnem jedru, prenovljena leta 2019) na Belvederju, stolpnice na Vojkovem nabrežju (1957–1962), Osnovna šola Pinka Tomažiča (1960–1962), turistično naselje Žusterna idr. Mnogo njegovih zamisli se ni uresničilo, je pa skladno z njegovimi načrti kasneje nastalo na Bonifiki tudi športno-rekreacijsko območje. Mihevc je tudi avtor še danes aktualnega načrta za celotno regijo slovenske Obale (1959).

Namesto zaključka

Sklenemo lahko, da brez izsuševanja morja ne bi bilo današnje podobe Kopra, k čemur je dodatno pripomogla še odločitev za gradnjo večjega severnojadranskega pristanišča v času nekdanje Jugoslavije. Ob tem je bilo ugodno dejstvo, da sta bila nekdanja zaliva plitva, zaradi česar ju ni bilo preveč težko izsušiti oz. zasipati.

Viri in literatura

- Bonin, Z. (2006). Kataster koprskih solin leta 1847. *Kronika*, 54(1), 79–94. <https://kronika.zzds.si/kronika/article/view/692>
- Bonin, Z. (2005). Koprskе soline v poročilih beneških uradnikov. *Kronika*, 53(3), 283–300. <https://kronika.zzds.si/kronika/article/view/699>
- Čebtron Lipovec, N. (2012). Arhitekturni pomniki izgradnje Kopra po drugi svetovni vojni. *Annales*, 22(1), 211–232. https://zdjp.si/wp-content/uploads/2015/10/ASHS_22-2012-1_CebtronLipovec.pdf
- Koprski simboli in boginja modrosti. Regional, 17. 5. 2013: https://www.regionalobala.si/novica/528_koprski-simboli-in-boginja-modrosti
- Kralj Pavlovec, J. (1999). Edo Mihevc – urbanist, arhitekt in oblikovalec: Vrednotenje povojnega urbanizma slovenske obale. *Urbani izziv*, 10(2), 48–65. Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Luka Koper. (2011). Razvojni načrti koprskega pristanišča. http://www.podgorica.veleposlanstvo.si/fileadmin/user_upload/dkp_07_vpg/docs/2011_-_DPN_-_investicije_slo.pdf
- Luka Koper (4. 12. 2007). 40. obletnica železniške proge Koper – Prešnica. <https://www.luka-kp.si/novice/40-obletnica-zelezniske-proge-koper-presnica/>
- Luka Koper (b. d. a). Storitve in terminali: <https://www.luka-kp.si/storitve-in-terminali/>
- Luka Koper (b. d. b). Zgodovina. Od leta 1957 do danes. <https://www.luka-kp.si/o-podjetju/zgodovina/>
- Orožen Adamič, M. in Rejec Brancelj, I. (1998). Morje. V M. Orožen Adamič, J. Fridl, D. Kladnik, D. Perko (ur.), *Geografski atlas Slovenije. Država v prostoru in času*. DZS.
- Škocjanski zatok. (b. d.): <https://www.skocjanski-zatok.org/rezervat/nastanek-skocjanskega-zatoka/>
- Učakar, T. (2009). Geografija naravnega rezervata Škocjanski zatok [Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta]. Repozitorij UL. <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=23450>
- Uredba o državnem prostorskem načrtu za celovito prostorsko ureditev pristanišča za mednarodni promet v Kopru. (2011). Ur. l. RS, 48/2001 z dne 24. 6. 2011. <https://www.koper.si/wp-content/uploads/2019/08/dpn-mednarodno-pristanisce-koper-ul48-2011.pdf>
- Wikipedija (b. d). Koper. https://sl.wikipedia.org/wiki/Luka_Koper#Zgodovinske_prelomnice
- Žitko, S. (1989). Koprski obzidni pas in mestni tloris na karti Giacoma Fina iz leta 1619. *Kronika – Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 37(1–2), 37–45. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-KR511NAB/a7d3994e-7f6b-40d0-b393-774733fbedcd/PDF>

Poudariti je treba, da izsuševanje morja ni bilo le posledica odločitve o gradnji pristanišča, ampak tudi potreb po širjenju mesta Koper na nekdanjo morsko območje južno od starega mesta.